

ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКІВ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЛОГІКИ РОЗВИТКУ ПОДІЙ

Досліджено сутність регулювання ризиків формування конкурентного потенціалу промислових підприємств. Визначено, що оцінка ризиків формування конкурентного потенціалу має спрямовуватися на вивчення впливу первинних економічних ризиків. Розроблено дерева логічних можливостей настання складових виробничого, комерційного та фінансового ризиків промислового підприємства.

Ключові слова: економічний ризик, прогнозування ризиків, оцінка ризиків, промислове підприємство.

O. V. NYZHNYK

Khmelnitsky National University

FORECASTING OF RISKS IN THE FORMATION OF COMPETITIVE POTENTIAL OF ENTERPRISES USING THE LOGIC OF EVENTS

The essence of risk management of formation of competitive potential of industrial enterprises was studied. The author determined that the assessment of risk of competitive potential formation should be directed to study of the effects of the primary economic risks. The trees of logical possibilities of component occurrence of industrial, commercial and financial risks of the enterprises were developed in the article.

Keywords: economic risk, risk prognosticating, risk assessment, industrial enterprise.

Актуальність теми. За умов розвитку ринкових відносин та поглиблення конкуренції зростає ймовірність впливу різного роду ризиків на діяльність промислових підприємств. Особливо в нинішніх умовах фінансово-господарської діяльності слід приділяти увагу впливу економічних ризиків як ймовірним втратам, які можуть бути оцінені у грошовій формі і виникати внаслідок непередбачуваних помилок чи існуючих напрямів і функцій у діяльності підприємства.

На нашу думку, економічний ризик притаманний тому стану підприємства, коли можна вибрати з існуючих альтернативних рішень той шлях, який дозволить отримати найменші економічні втрати. Застосування ймовірнісних методів прогнозування економічних ризиків формування конкурентного потенціалу підприємства дозволить збільшити достовірність настання ризиків та усунути їх ще до настання.

Аналіз останніх досліджень. Проблема пошуку шляхів створення системи прогнозування економічних ризиків присвячено велику низку наукових праць. Серед зарубіжних вчених, які займалися ризикологією, П. Хейне, Т. Райс, Б. Кейлі та вітчизняні вчені: І. Бланк, П. Верченко, М. Войнаренко, В. Вітлінський, Н. Внукова, І. Івченко, Т. Клебанова, В. Лук'янова, О. Мороз, А. Старостіна.

Відаючи належне розробкам вчених, їх внеску у дослідження щодо виявлення та оцінки економічних ризиків у формуванні потенціалу підприємств, зазначимо, що у цій сфері все ще залишається низка невирішених проблем, пов'язаних із застосуванням різних методів оцінки і прогнозування ризиків втрати конкурентного потенціалу. Через те ймовірнісний підхід дещо наблизить невирішені частини загальної проблеми оцінки ризиків до отримання позитивного результату.

Метою статті є дослідження впливу ризиків та ймовірності їх настання у формуванні конкурентного потенціалу промислових підприємств за допомогою дерев логічних можливостей.

Виклад основного матеріалу. Інтеграційні процеси та глобалізація світогосподарських зв'язків для вітчизняних підприємств створюють певні ризики у формуванні їх конкурентного потенціалу. Проблема ризик-менеджменту у зв'язку з факторами впливу зовнішнього середовища присвячені наукові дослідження Е. Демодерена, Б. Девідсона, Дж. Кейнса, А. Маршала. Особливої уваги на сучасному рівні розвитку промислових підприємств потребують питання регулювання ризиками в експортно-імпортній діяльності і створенні відповідного конкурентного потенціалу. Існує проблема також оцінки і виміру впливу ризиків на складові конкурентного потенціалу. Виходячи із визначення ризику як категорії, пов'язаної з ймовірністю вибору напрямів (заходів) для уникнення чи запобігання ризикам. Отже, ризик існує у всіх сферах діяльності підприємства, але оскільки ми досліджуємо регулювання економічних ризиків, то в ході дослідження формування конкурентного потенціалу слід звернути особливу увагу виробничій, фінансовій та комерційній складовій конкурентного потенціалу підприємств.

Таким чином, ризик як невизначеність, яка може виникнути при формуванні чи реалізації конкурентного потенціалу, має бути локалізованим, або усунутим, або мінімізованим до найменших витрат, тобто має бути зрегульованим у залежності від ситуації, яка склалась на ринку продукції з урахуванням наявного власного конкурентного потенціалу та підприємств-конкурентів.

Систематизація ризиків на мікрорівневі, а також врахування ризиків на мезо- та макрорівнях

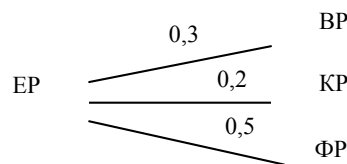
дозволили по-новому здійснити погляд на процеси регулювання тих ризиків, які впливають на формування і розвиток конкурентного потенціалу підприємств.

Регулювання ризиками формування конкурентного потенціалу промислових підприємств – це система заходів, прийомів і методів, які мають впливати на зменшення, оптимізацію витрат, яких можуть зазнати підприємства в результаті діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Система регулювання ризиками при підвищенні рівня конкурентного потенціалу має включати: завдання регулювання ризиками, мету регулювання, принципи регулювання, на яких має ґрунтуватися підвищення конкурентного потенціалу, інструменти та важелі впливу на нейтралізацію чи усунення ризиків формування конкурентного потенціалу промислових підприємств за умов розвитку інтеграційних процесів. Слід зазначити, що регулювання економічними ризиками є складовою загальної системи управління підвищенням конкурентного потенціалу підприємства.

Здійснений аналіз існуючих наукових методів оцінки ризиків діяльності підприємств показав, що їх існує велика кількість, однак загальноприйнятої методики оцінки ризиків не існує. Методи статистичного аналізу чи регресійного аналізу ризиків діяльності підприємств дещо обмежені. Більше можуть використовуватися методи експертних досліджень чи експертних оцінок, в результаті можна оцінювати як кількісні, так і якісні характеристики.

Для розв'язання завдань оцінки ризиків діяльності промислових підприємств окремі вчені [1, с. 190] пропонують використовувати апарати нечіткої логіки та нечітких множин. Загальна процедура побудови моделей ризиків діяльності промислових підприємств розглянута в роботах О. В. Мороза [2], В. В. Лук'янової [1], Л. Заде [3].

Виходячи із наявної систематизації ризиків всі подальші дії з оцінкою ризиків та їх прогнозованого впливу на формування конкурентного потенціалу мають бути спрямовані на вплив первинних економічних ризиків (ЕР), які включають: виробничі (ВР), комерційні (КР) та фінансові ризики (ФР):

На думку вчених, виробничий ризик (ВР) пов'язаний з ймовірністю отримання збитків (втрат) у процесі виробництва, порушення технології виробництва, використання неефективної сировини або ймовірних збоїв виробничих процесів, порушень трудових процесів.

Виробничі ризики – це ймовірні втрати, пов'язані з:

а) постачальницько-збутовими функціями (сировини, комплектуючих, збоїв у зв'язку з проблемами постачальників; збоїв, пов'язані з реалізаторами продукції, транспортних логістичних потоків, недоотримання матеріально-енергетичних ресурсів, неповернення передоплати);

б) організаційно-оперативними функціями (збоїв в оперативному плануванні, порушення план-графіків ремонту техн. обладнання, безгосподарність обслуговуючих підрозділів);

в) техніко-технологічними функціями (технологічні аварії, недотримання технології, охорони праці, випуск неякісної продукції);

г) організаційно-оперативними функціями (необґрунтовано обрана стратегія розвитку підприємства, збоїв в оперативному плануванні робіт, допущені збої в господарській діяльності (безгосподарність));

д) управлінсько-трудовами функціями (застосування некваліфікованого персоналу, висока плинність кадрів у зв'язку з неякісними умовами праці, втрати робочого часу з причин порушення дисципліни).

Таким чином, виробничий ризик може настати внаслідок ймовірності настання: постачальницько-збутових (ПЗР), техніко-технологічних (ТТР), організаційно-оперативних (ООР), управлінсько-трудовах (УТР) ризиків. Ймовірність настання всіх ризиків складає 1.

Отже, дерево логічних можливостей настання виробничого ризику буде мати наступний вигляд (рис. 1).

Комерційні ризики – це втрати, пов'язані з ймовірністю настання несприятливих подій у процесі реклами, маркетингу та реалізації продукції (рис. 2).

Комерційні ризики пов'язані з ризиками в процесі проведення:

1) маркетингу, а саме: купівельного попиту, без ознайомлення потенційних покупців з товаром (дослідними зразками) (РКП); проведення маркетингу з порушеннями термінів та обсягів (РПМ); невірно обраних методів проведення маркетингу (РНМ); помилково обраного об'єкта дослідження (РПО); недостатньої репрезентативності вибірки (РНВ); невірно обраних респондентів (РОР); помилкова інтерпретація отриманих результатів (РПІ);

2) реалізаційної політики, а саме: помилкового вибору цільового ринку (РЦР); неповноти сегментації ринку (РНС); помилковості стратегій продажу (РПС); помилковості тактики ціноутворення

(РТЦ); неповноти мережі збуту (РМЗ); зниження загальноринкових цін (РЗЦ);

3) рекламно-договірної політики, а саме: неефективної реклами (РНР); порушення маркетингових принципів реклами (РМП); укладання договірних відносин (РУД); затримки виконання договірних зобов'язань (РЗД); розірвання контрактів з партнерами (РПК); непередбачувана конкуренція (поява нових конкурентів) (РНК).

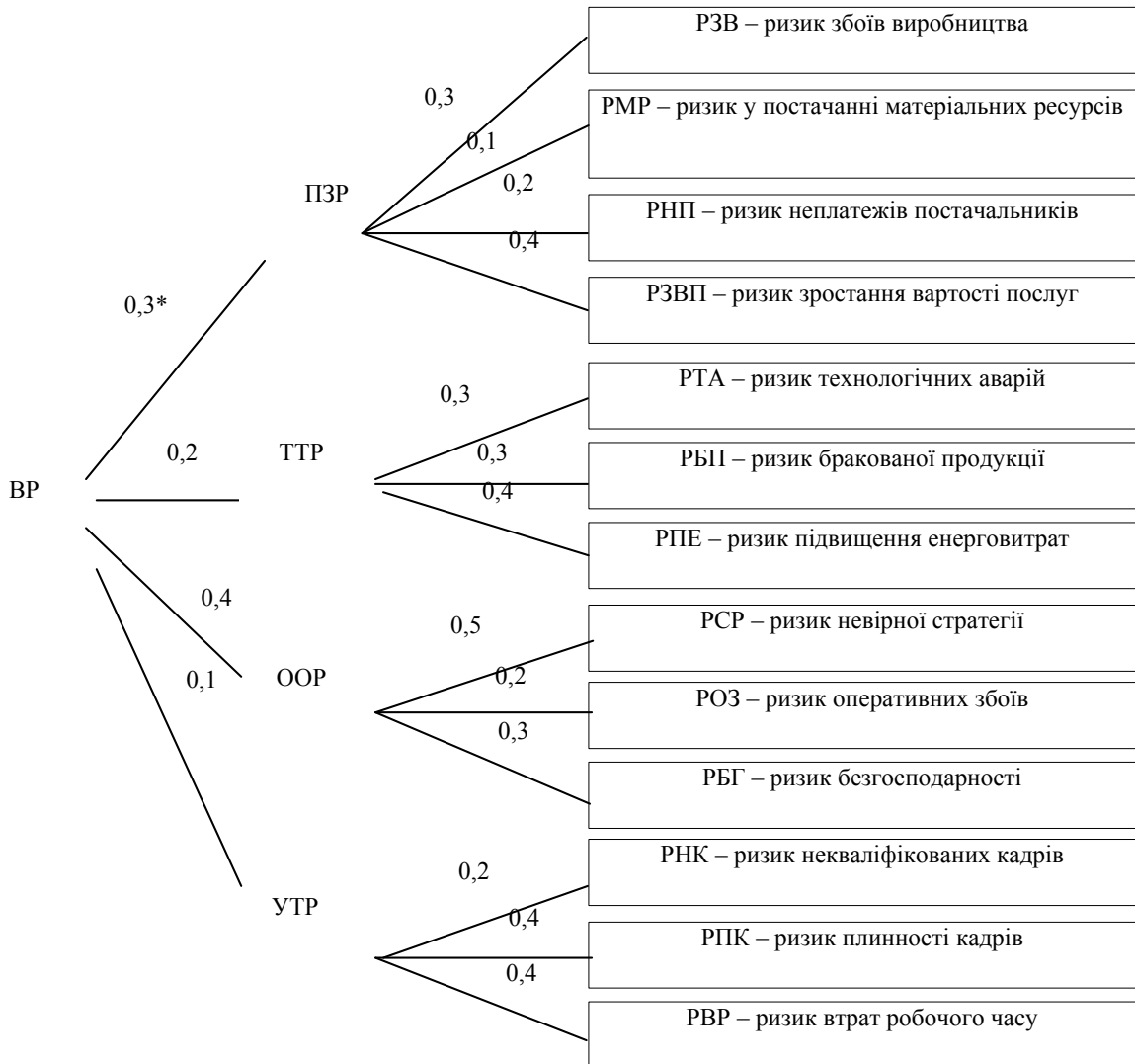

Рис. 1. Дерево логічних можливостей настання складових виробничого ризику
0,3* – ймовірність настання кожного зі складових ВР (для прикладу)

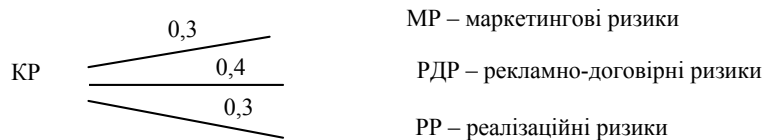

Рис. 2. Дерево логічних можливостей настання комерційного ризику

Отже, дерево логічних можливостей настання комерційного ризику буде мати такий вигляд (рис. 3).
Фінансовий ризик – це ймовірність втрат фінансових ресурсів підприємства внаслідок здійснення фінансових операцій у результаті фінансово-господарської діяльності.

Фінансовий ризик включає такі складові, як:

1) фінансово-кредитні ризики, до яких слід віднести: ризик спаду виробництва чи зменшення попиту (промисловий ризик) (РСВ); ризик вибору недобросовісного партнера (РВП); ризик втрати споживчої вартості товару (РСТ); ризик, пов'язаний з форс-мажорними обставинами (РФО); ризик невиконання термінів договорів (РТД); валютні та інфляційні ризики (кредиторська заборгованість) (РВІ).

2) фінансово-інвестиційні ризики, до яких слід віднести: ризик фінансових інвестицій (портфельних) (РФІ); ризик реальних проєктів (РРП);

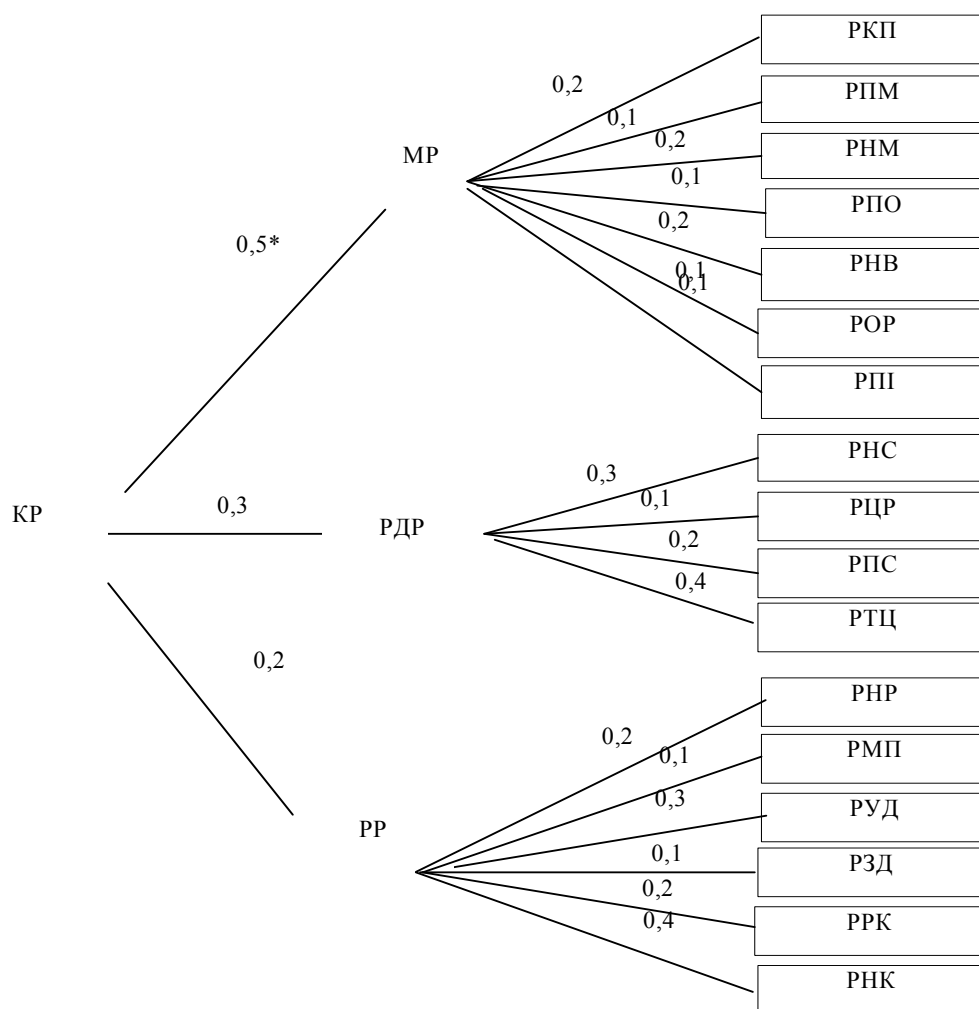

Рис. 3. Дерево логічних можливостей настання комерційних ризиків підприємств
0,5* – ймовірність виникнення ризику (як приклад)

3) відсоткові ризики за інвестиціями та реальними проектами: ризик фінансових установ за ставками взятих кредитів (РФУ); ризики, пов'язані зі змінами дивідендів за акціями, облігаціями (РЗД); непомірковане вкладення коштів у фінансових установах (РВК).

4) ризики фінансової стійкості та ліквідності: ризик зниження фінансової стійкості (РЗС); ризик ліквідності готівкових коштів (РЛГ); ризики структури активів (РСА).

Отже, дерево логічних можливостей настання фінансового ризику буде мати наступний вигляд (рис. 4).

Використання для наочності у дослідженнях дерев логічних можливостей дозволить оперативно і наглядно за допомогою експертного опитування встановлювати рівні зазначених складових та прогнозувати стан, виходячи з реально складених обставин.

Управління конкурентним потенціалом в системі ризик-менеджменту має включати такі етапи:

I етап. Постановка мети – підвищення конкурентного потенціалу підприємства з урахуванням ризиків, які стоять на конкретному етапі життєвого циклу підприємства.

II етап. Визначення досяжності характеристик конкурентного потенціалу та меж ризику, строки виконання робіт з урахуванням ризику.

III етап. Визначення факторів впливу на рівень конкурентного потенціалу та визначення рівня ризику, який може вплинути на рівень конкурентного потенціалу підприємства.

IV етап. Визначення рівня ймовірності виникнення ризику впливу на конкурентний потенціал підприємства із застосуванням різних методів.

V етап. Розробка заходів щодо зменшення ризику і його впливу на конкурентний потенціал. Для цього, в першу чергу, треба визначити джерела ризиків, канали і об'єкти та ефекти впливу ризиків на рівень конкурентного потенціалу промислових підприємств.

VI етап. Вибір методів управління конкурентного потенціалу та управління ризиками втрат в потенціалі підприємства.

VII етап. Оцінка отриманих результатів із запровадження заходів, які зменшують негативний вплив

факторів на рівень конкурентного потенціалу, а також на зменшення ризику втрат на рівень конкурентного потенціалу підприємства.

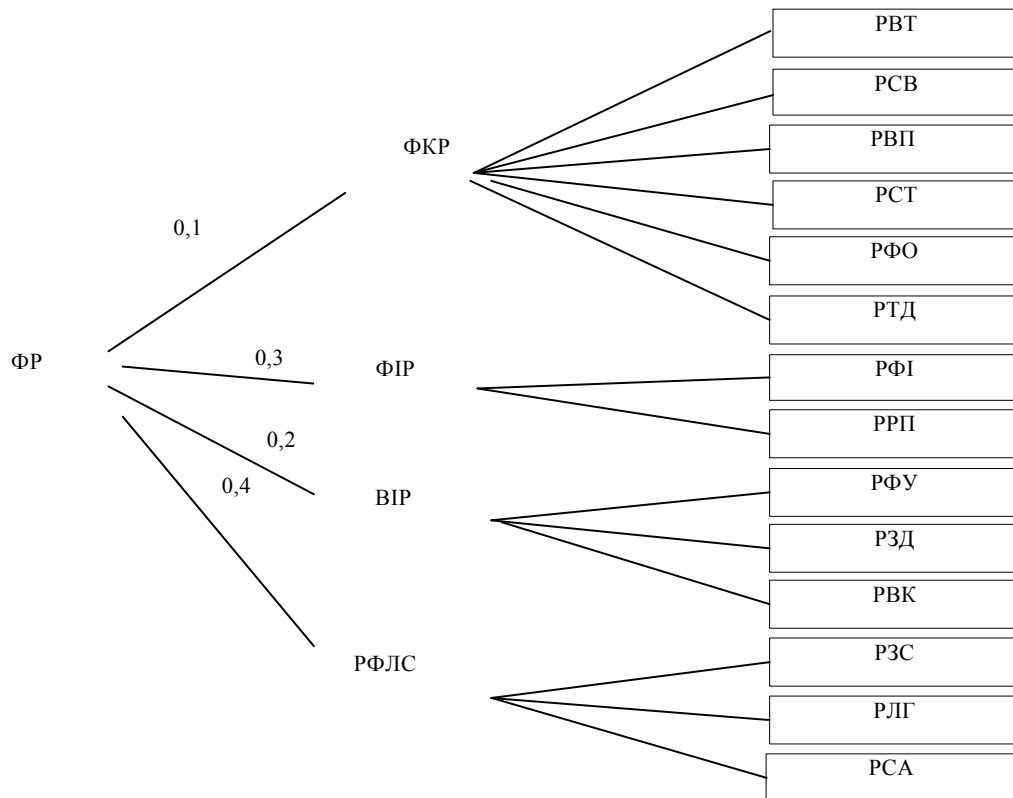

Рис. 4. Дерево логічних можливостей настання фінансових ризиків промислових підприємств

Загальна схема управління ризиками формування конкурентного потенціалу підприємства приблизно має наступний вигляд (рис. 5).

Прийняття управлінських рішень у ризик-менеджменті проводиться у такій послідовності:

- виявлення проблем, що породили ризики;
- збір даних про причини та фактори, що впливають на рівень ризиковості підприємства;
- формування наглядної схеми впливу ризиків;
- аналіз і оцінка ризик-ситуації, визначення ступеня вразливості підприємства;
- верифікація та оцінка альтернативних варіантів рішень по усуненню ризиків;
- вибір оптимального рішення та доведення його до виконавців;
- виконання рішення по нейтралізації або мінімізації ризиків;
- контроль за виконанням управлінського рішення.

Цікавим моментом в прийнятті управлінських рішень щодо ризиків є розробка антиризикових управлінських рішень або їх повна нейтралізація. Антикризові заходи є: превентивні (попереджуючі), обмежуючі та компенсуючі. На підприємстві у системі формування конкурентного потенціалу головне місце займає нейтралізація ризиків, пов'язаних з втратою прибутків чи збільшенням витрат виробництва.

Існує ціла низка способів мінімізації чи нейтралізації ризиків, пов'язаних з формуванням конкурентного потенціалу підприємства до яких слід віднести: ухилення від ризику, попередження ризику, мінімізація витрат при неможливості ухилення від ризику та передача контролю за ризиком (трансфер ризику).

Ухилення від ризику передбачає наперед прораховані дії, спрямовані на недопущення ризикової ситуації для конкурентного потенціалу підприємства. даний спосіб є найпростіший і радикальний для конкурентного потенціалу підприємства.

Запобігання, попередження ризику відбувається внаслідок проведення певних заходів, спрямованих на стабілізацію ситуації. Даний спосіб частіше реалізується коли ймовірність настання ризику досить велика і через те за допомогою попереджувальних заходів дана категорія ризику не настає. Застосування такого способу вимагає оцінки економічної доцільності заходів, визначення витрат, які необхідні для недопущення даного ризику, залучення фахівців для запобігання ризиковій ситуації, запровадження превентивних заходів і контроль їх виконання.

Мінімізація витрат при неможливості ухилення від ризику передбачає більш серйозне опрацювання ситуації, що склалася з конкурентним потенціалом підприємства.

Трансфер ризику передбачає ухилення від ризику за допомогою передачі частини на іншу організацію, підприємство-постачальник, реалізатора, коли той знаходиться у кращій ситуації для того, щоб ризик зменшити або його контролювати. Така передача може здійснюватися в якісній або кількісній формі. Існує також фінансування ризику, яке передбачає відшкодування ймовірних збитків.

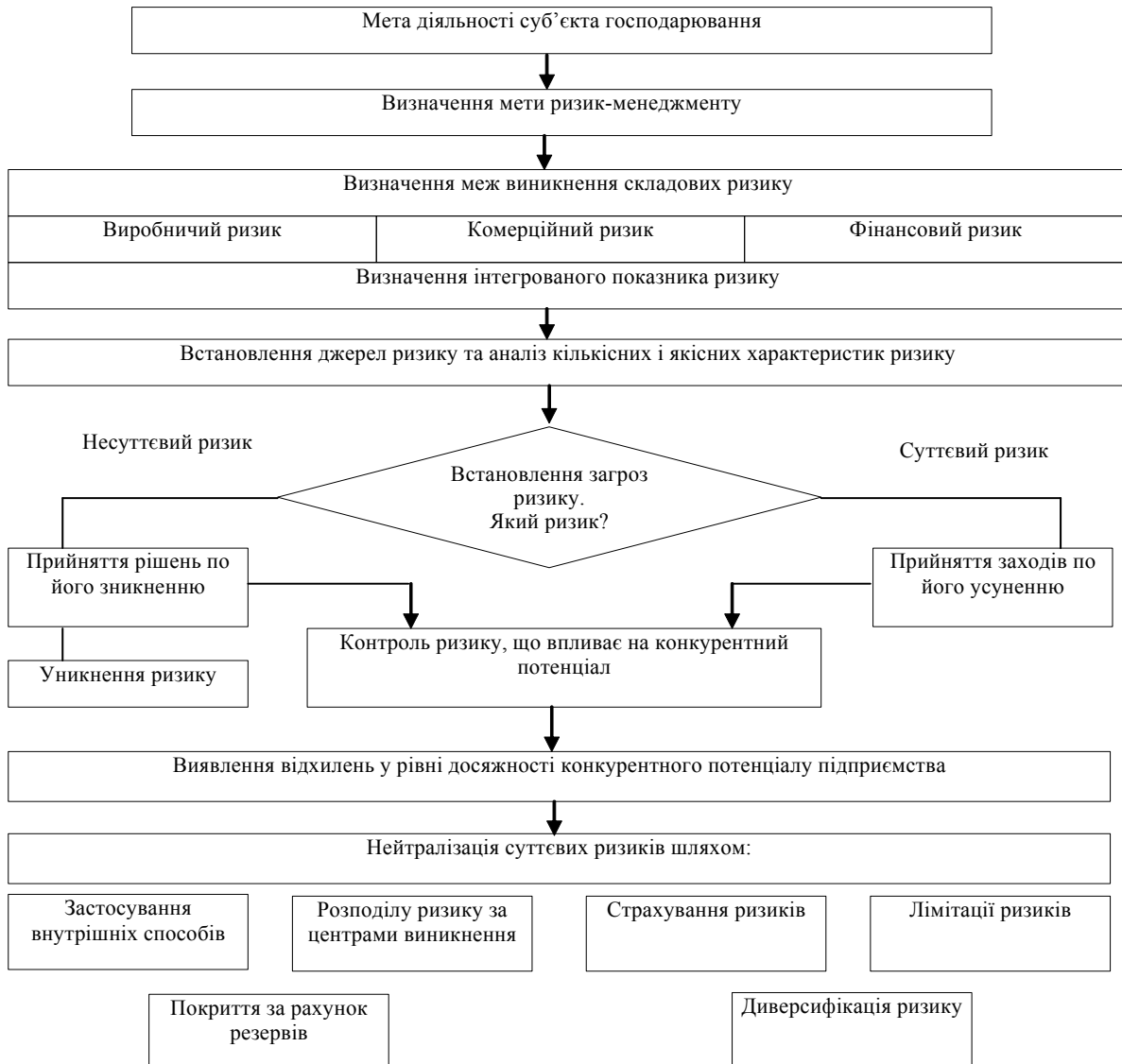

Рис. 5. Схема управління ризиками формування конкурентного потенціалу підприємства

Підприємствам для зменшення ризику формування конкурентного потенціалу необхідно створювати страхові фонди для фінансування можливих збитків.

Висновки. Отже, регулювання ризиками у формуванні конкурентного потенціалу підприємства полягає у зменшенні можливих збитків на рівні підприємства з урахуванням макроекономічних методів регулювання чи підтримки. Серед методів регулювання впливу ризиків на промислових підприємствах можуть застосовуватися: об'єднання задля усунення ризику з партнерами по бізнесу, який загальний для усіх підприємств; локалізація ризику; компенсація ризику в результаті понесених втрат.

Література

1. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства / В. В. Лук'янова. – Хмельницький : ПП Ковальський, 2007. – 312 с.
2. Мороз О. В. Оптимальне управління економічними системами в умовах невизначеності та ризику : монографія / О. В. Мороз, А. В. Матвійчук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2003. – 177 с.
3. Zadeh L. A. Fuzzy Set Theory and Its Applications. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, MA, 2 ed., 1991. 315 p.

Надійшла 10.12.2015; рецензент: д. е. н. Войнаренко М. П.